

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

132

ਦੂਜਾ ਭਾਉ

ਭਾਗ-੨

‘ਖੜੀ’

ਦੂਜਾ ਭਾਉ

ਭਾਗ-7

ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬੜਾ ਸੂਖਮ ਤੇ ਛੂੰਘਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕਈ ਅਹਿਮ ਭੁਲੇਖੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ —

ਜਿਨ੍ਹ ਮਨਿ ਹੋਰੁ ਮੁਖਿ ਹੋਰੁ ਸਿ ਕਾਂਢੇ ਕਚਿਆ ॥

(ਪੰਨਾ-8੮੮)

ਅਥਵਾ

ਰਹਤ ਅਵਰ ਕਛੁ ਅਵਰ ਕਮਾਵਤ ॥

ਮਨਿ ਨਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮੁਖਹੁ ਗੰਢ ਲਾਵਤ ॥

(ਪੰਨਾ-2੬੯)

ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ‘ਦੁਚਿੱਤੇ’ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਨ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਪਰੋਂ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਦਮ ਵੀ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਲੁਕਵੇਂ, ਨੀਵੇਂ, ਭੇਖੀ ਖਿਆਲਾਂ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਕੇ ਉਪਰੋਂ ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ — ਜਿਸਦਾ ਪਾਜ ਕਦੇ ਨ ਕਦੇ ਲਹਿ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ —

ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟੁ ਦੁਬਾਜਗਾ ਤਾਮੇ ਰੰਗਹੁ ਕੈਹਾਂ ਹੋਵੈ ।

ਬਾਹਰੁ ਦਿਸੈ ਉਜਲਾ ਅੰਦਰਿ ਮਸੁ ਨ ਧੋਪੈ ਧੋਵੈ ।   (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੩੩/੧੧)

ਪਾਰਥਿਡ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਦੁਬਿਧਾ ਬੋਲੁ ਖੁਆਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੮)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਜਫਰ ਜਾਲਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਚਿੱਤੇ ਧਰਮੀਆਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਤੱਤਕੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਪਰ ‘ਦੂਜੇ ਭਾਉ’ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ —

ਭਾਦੁਇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀਆ ਦੂਜੈ ਲਗਾ ਹੇਤੁ ॥

ਲਖ ਸੀਗਾਰ ਬਣਾਇਆ ਕਾਰਜਿ ਨਾਹੀ ਕੇਤੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੪)

ਭੂਲਿਓ ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਉਰਝਾਇਓ ॥

ਜੋ ਜੋ ਕਰਮ ਕੀਓ ਲਾਲਚ ਲਗਿ ਤਿਹ ਤਿਹ ਆਪ ਬੰਧਾਇਓ ॥ (ਪੰ.-੨੦੨)

ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਜਦ ਸਾਡਾ ਮਨ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਝੂਠੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਾਇਕੀ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਅਥਵਾ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਕੀਤੇ ਸਾਡੇ ਸਭ ਕਰਮ ਅਜਾਂਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਰਸਾਤਲ ਵੱਲ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ —

ਖਸਮੁ ਛੋਡਿ ਦੂਜੈ ਲਗੇ ਢੁਬੇ ਸੇ ਵਣਜਾਰਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੨੦)

ਐਸੇ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ —

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ਕਰਮ ਰਤ ਤਾ ਕੋ ਭਾਰੁ ਅਫਾਰ ॥

ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀ ਜਉ ਨਾਮ ਸਿਉ ਤਉ ਏਉ ਕਰਮ ਬਿਕਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੫੨)

ਵਰਤੁ ਨੇਮੁ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਪ੍ਰਜਾ ॥

ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਸਭੁ ਭਾਉ ਹੈ ਦੂਜਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੪੧)

ਨਾਮ ਸੰਗ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਲਾਵੈ ॥

ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰਤੇ ਨਰਕਿ ਜਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੪੦)

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭੁ ਜਗੁ ਹੈ ਮੈਲਾ

ਦੂਜੈ ਭਰਮਿ ਪਤਿ ਖੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੩੪)

ਕੂਰ ਕਿਆ ਉਰਝਿਓ ਸਭਹੀ ਜਗ

ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਓ ॥ (ਸਵੱਖੇ ਪਾ: ੧੦)

ਹਉ ਹਉ ਕਰੇ ਤੈ ਆਪੁ ਜਣਾਏ ॥

ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਰੈ ਕਿਛੁ ਥਾਇ ਨ ਪਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੭)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈ ਅਥਵਾ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ-ਧਰਮ, ਪੁੰਨ-ਦਾਨ, ਮੇਲ-ਜੋਲ ਆਦਿ ਸਭ ਤੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਹੀ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਮਾਇਕੀ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਵਿਚ ਮੋਹਣੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕੁਸੰਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ —

ਆਤਮਿਕ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ

ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ

ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ

ਪੰਚ ਬਿਖਾਦੀਆ ਦੀ ਕੁਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
 ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ
 ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਕਰਮਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ
 ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ
 ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਜਦ ਤਾਂਦੀ ਅਸੀਂ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਬਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਲਾਹਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਕੁਸ਼ਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੇ ਸਭ ਦੰਖ-ਕਲੇਸ਼ ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਸਾਡਾ ਮਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦੇ ਹਨੇਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ ਅਥਵਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਨੇਕ ਦੂਤਾਂ ਨਾਲ ਕੁਸ਼ਗਤ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ —

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ ਸਭੇ ਰੋਗ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੫)

ਤੁੰ ਵਿਸਰਹਿ ਤਾਂ ਸਭੁ ਕੋ ਲਾਗੂ ਚੀਤਿ ਆਵਹਿ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੮੩)

ਕੋਟਿ ਬਿਘਨ ਤਿਸੁ ਲਾਗਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਸਰੈ ਨਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੨੨)

ਇਸਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਨ ਇਲਾਹੀ ਵਿਰਾਸਤ ਅਰਬਾਤ —

ନାମ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ

ੴ ਕਾਮ

ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਤੇ ਅਨਜਾਣੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਅਦਿਸ਼ਟ ਕਰੰਟ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਟੈਸਟਰ (tester) ਦੀ ਸੂਈ ਦੀ ਨੋਕ ਨਾਲ ਰਬੜ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵਿਨ੍ਹੁਕੇ ਜਿਉਂਦੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਛੁਹਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਨਾਮ' ਜਾਂ 'ਹੁਕਮ' ਨੂੰ –

ਬੁਝਣ

ਸੀਇਟ

ਚੀਨਣ

ਪਹਿਚਾਨਣ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ

पूर्गाटावा करन

ਲਈ ਮਨ ਦੀ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸੁਰਤੀ-ਬਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਮ ਸੂਈਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਮੌਜੂ
ਮੌਜੂ ਕੇ ਧਿਆਨ-ਸਹਿਤ, ਇਕਾਗਰ-ਚੀਤ ਹੋ ਕੇ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ, ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ

ਜੀਵਨ-ਰੈਅ, ਨਾਮ, ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਪਰਸਣਾ-ਛੂਹਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ —

ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਹਜ਼ੂਰਿ ਹੈ ਭਰਮੈ ਕੇ ਛਉੜ ਕਟਿ ਕੈ ਅੰਤਰਿ ਜੋਤਿ ਧਰੇਹੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੫੪)

ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਬੁਝਣ-ਪਹਿਚਾਨਣ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਸਾਧਨ ਗੁਰੂ ਕਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਦੇ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦੇ ਛੌੜ ਜਾਂ ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ, ਨਾਮ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਛੂਹਣਾ ਹੈ —

ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੬੩)

ਜਿਵੇਂ ਬੁਝੀ ਹੋਈ ਬੱਤੀ ਦੂਜੀ ਬੁਝੀ ਬੱਤੀ ਨੂੰ ਜਗਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਰਦਾ ਤਾਰ (dead wire) ਦੂਜੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਕਰੰਟ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।

ਸਿਰਫ ਜਿਉਂਦੀ ਤਾਰ ਹੀ ਮੁਰਦਾ ਤਾਰ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਰੈਅ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਉਂਦੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ ਜਗ-ਮਗ ਕਰਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਅਥਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਿਕ ਕਿਰਨਾਂ (divine rays) ਦੀ —

ਸੰਗਤ

ਪਰਸ

ਛੋਹ

ਤੱਕਣੀ

ਕਿਪਾ-ਕਟਾਖ

ਗੁਰਪਸਾਦਿ

ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਸੁਤੀ ਹੋਈ ਸੁਰਤੀ ਜਾਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦਾ ਮਾਇਕੀ ਹਨੇਰ ਉਡ-ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਅਨੋਖੀ ਆਤਮਿਕ ਖੇਲ੍ਹ —

ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹਾਕੇ

ਸੁਣ-ਸੁਣਾਕੇ

ਸਮਝ-ਸਮਝਾਕੇ

ਸਿਆਣਪਾਂ

ਚਤੁਰਾਈਆਂ

ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ

ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ

ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਜੋਰ ਨਾਲ —

ਸਿਖੀ
ਸਮਝੀ
ਜਾਣੀ
ਬੁਝੀ
ਕਾਈ
ਪਹਿਚਾਣੀ
ਮੰਨੀ

ਜਾਂ ਖੇਲ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ —

ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ ॥ (ਪੰ.-੬੪੧)

ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰੈ ਹਉ ਧਾਰੇ ॥
ਸੁਮੁ ਪਾਵੈ ਸਗਲੇ ਬਿਰਥਾਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੭੮)

ਜੋਰੁ ਨ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੭)

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਕੋਈ ਰਵੈ ॥
ਬਾਂਧਨਿ ਬਾਂਧਿਆ ਸਭੁ ਜਗੁ ਭਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨੮)

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਅਕਲ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੀ ਮਾਇਕੀ ਸੇਧ ਬਦਲਣੀ ਹੈ —

ਅਕਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ ਅਕਲੀ ਪਾਈਐ ਮਾਨੁ ॥
ਅਕਲੀ ਪੜਿ ਕੈ ਬੁਝੀਐ ਅਕਲੀ ਕੀਚੈ ਦਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੪੫)

ਗੋਵਿੰਦ ਭਜਨ ਕੀ ਮਤਿ ਹੈ ਹੋਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੮੧)

ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਜਪਹੁ ਮਨ ਮੇਰੇ ॥
ਹੋਵਹੁ ਚਾਕਰ ਸਾਚੇ ਕੇਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨੮)

ਪਰ ਸਾਡੀ ਮਾਇਕੀ ਬੁਧੀ ਦੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ, ਫਿਲੋਸਫੀਆਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਰੁਕਾਵਟ ਤੇ ਵਿਘਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੇ —

ਕਿੰਤੂ
ਸੰਕੇ
ਕਿਉਂ
ਕਿਆ

ਕੈਸੇ

ਦਲੀਲਾਂ

ਊਕਤੀਆਂ

ਜੁਗਤੀਆਂ

ਚਲਾਕੀਆਂ

ਢਕੌਸਲੇ

ਹੁਜਤਾਂ

ਪਾਖੰਡ

ਸਾਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਗੋਦ ਤੋਂ ਦੂਰੇਡੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ —

ਸਲਾਮ੍ਹ ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੇ ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-898)

ਖਸਮੈ ਕਰੇ ਬਰਾਬਰੀ ਫਿਰਿ ਗੈਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਪਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-898)

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇਕ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਇਕ ਹੈ —

ਇਕੋ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤਦਾ ਏਕਾ ਸਿਰਿ ਕਾਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ-824)

ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਅਨਜਾਣੇ ਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਰੁੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬੇਸੁਰੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਮਨਮਤਿ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦੀ ਰੰਗਤ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਟਾਕਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਲੜਾਈਆਂ, ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਅਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ —

ਜਬ ਲਗੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-800)

ਇਕਿ ਹੁਕਮੁ ਮੰਨਿ ਨ ਜਾਣਨੀ ਭਾਈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਫਿਰਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੯੯)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਥਵਾ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੇ ਕਾਲੇ ਬੋਲੇ ਬੱਦਲ ਛਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ ਵਿਰਾਸਤ ਤੋਂ —

ਅਨਜਾਣ

ਅਵੇਸਲੇ

ਬੇਮੁਖ

ਨਾਸਤਿਕ

ਹੋ ਕੇ ਦੁਖਦਾਈ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ —

ਮਨਸੁਖ ਦੂਜੈ ਪਚਿ ਮੁਏ ਨਾ ਬੂਝਹਿ ਵੀਚਾਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੧)

ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਸਦਾ ਦੁਖ ਪਾਏ ਤੈ ਗੁਣ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਦਾ ॥ (ਪੰ.-੧੦੬੬)

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਨਰਕਮਈ ਦੁਖੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ
ਤ੍ਰਾਹ-ਤ੍ਰਾਹ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ
ਉਸਨੂੰ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਅਥਵਾ ਸਾਧਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੁੰਦੀ ਹੈ —

ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਹੋਵੈ ਸਾਧੁ ਸੰਗੁ ॥
ਜਿਉ ਜਿਉ ਓਹੁ ਵਧਾਈਐ ਤਿਉ ਤਿਉ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰੰਗੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੧)

ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਕਿਰਪਾਲ ਧਿਆਵਉ ॥
ਸਾਧਸੰਗਿ ਤਾ ਬੈਠਣੁ ਪਾਵਉ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੮੩)

ਸਾਧੁ ਸੰਗਤਿ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਅੰਤਰਾਤਮੇ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੀ —

ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਮਾਇਕੀ ਰੰਗਤ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦਾ ਹਨੇਰ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਨਾਮੇ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗਈ ਗਿਲਾਨਿ ਸਾਧੁ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥
ਮਨੁ ਤਨੁ ਰਾਤੇ ਹਰਿ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੯੨)

ਮਹਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਾਧੁ ਕਾ ਸੰਗੁ ॥
ਜਿਸੁ ਭੇਟਤ ਲਾਗੈ ਪ੍ਰਭ ਰੰਗੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੯੨-੯੩)

ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ
ਤੇ ਜੜ੍ਹੁਗੀ ਸਾਧਨ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਸੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਥਵਾ ਸਾਧਸੰਗਤ ਹੀ
ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ —

ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਸੁਨੀ ਇਹ ਸੋਇ ॥
ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਨੁ ਤਰਿਓ ਨ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੩੭੩)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਨਾ ਭਾਉ ਨਹੀ ਉਪਜੈ
ਭਾਵ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨਹੀ ਹੋਇ ਤੇਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੯੪)

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਅਥਵਾ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ
ਹੋਏ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦਾ —

ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
 ਨਿਸਚਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ
 ਸ਼ਰਧਾ ਉਪਜਦੀ ਹੈ
 ਚਾਉ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
 ਉਮਾਹ ਉਠਦਾ ਹੈ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਗਤ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਅਥਵਾ ਸਤਿਸੰਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਸੁਭਾਗੇ ਸਮੇਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੁਰਸ਼ਬਦੀਂ ਗੋਬਿੰਦ ਗਜਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜੀਵ ਮਨਮੁਖ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਕੇ ਸੁਭਾਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਜਗਿਆਸੂ —

ਆਢ ਦਾਮ ਕੋ ਛੀਪਰੋ ਹੋਇਓ ਲਾਖੀਣਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੮੭)

ਅਨੁਸਾਰ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਿਕ ਵਿਗਸਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ —

ਪੀਉ ਦਾਦੇ ਕਾ ਖੋਲਿ ਡਿਠਾ ਖਜਾਨਾ ॥

ਤਾ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਇਆ ਨਿਧਾਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੮੬)

ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦਾ ਹਨੇਰੇ ਉਡ-ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ ਅਨੇਕਾਂ ਸਗੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਬਰਕਤਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਹਰ ਕੰਮ ਲਈ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਤੇ ਉਦਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਤਨਾਉ (mental tension) ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ ਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਹਰ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਾਰ-ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ —

ਅਚਿੰਤ ਕੰਮ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਭ ਤਿਨ ਕੇ

ਜਿਨ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੩੮)

ਅੰਗੀਕਾਰੁ ਓਹੁ ਕਰੇ ਤੇਰਾ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਸਵਾਰਣਾ ।

(ਪੰਨਾ-੯੧੭)

ਜਹ ਜਹ ਕਾਜ ਕਿਰਤਿ ਸੇਵਕ ਕੀ

ਤਹਾ ਤਹਾ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ॥੧॥

ਸੇਵਕ ਕਉ ਨਿਕਟੀ ਹੋਇ ਦਿਖਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੦੩)

ਬਿਚੁ ਘਰਿ ਬੈਸਹੁ ਹਰਿ ਜਨ ਪਿਆਰੇ ॥

ਸਤਿਗੁਰਿ ਤੁਮਰੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੦੧)

ਇਹ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦੀ ਤੁਰੀਆ ਅਵੱਸਥਾ ਹੈ ਜਿਥੇ 'ਤੂ ਤੂ ਕਰਤਾ ਤੂ ਹੂਆ' ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦਾ ਭਰਮ-ਭੁਲੋਖਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ' ਅਥਵਾ ਮਨ —

ਦੂਜੇ ਭਾਉ

ਦੇ ਹਨੇਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ —

ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ —

ਹਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਏਕੋ ਤੂਹੈ ਆਪੇ ਆਪਿ ਸੁਜਾਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੯)

ਹਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ ॥

ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਨਾਨਕ ਸੰਗਿ ਬਸੇਰਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੩੯)

ਸਭੇ ਸਾਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ ਤੂੰ ਕਿਸੈ ਨ ਦਿਸਹਿ ਬਾਹਰਾ ਜੀਉਂਦਾ ॥ (ਪੰ.-੯੭)

ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥

ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ ਸ਼ਬਦੇ ਖੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੫੧)

ਇਸ ਅਵੱਸਥਾ ਵਿਚ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬੈ ਖਰੀਦ ਗੋਲਾ ਬਣਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਤਿਆਗਿਓ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਪਿਓ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੪੭)

ਜਦ ਜੀਵ ਦੀ ਆਤਮਾ —

ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ
ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ
ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵਿਚ
ਪ੍ਰੀਤ-ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਦੇ ਉਮਾਹ ਵਿਚ

ਉਛਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹਰ —

ਹਰਕਤ ਵਿਚ
ਤੱਕਣੀ ਵਿਚ
ਗੁਫਤਾਰ ਵਿਚ

ਰਫਤਾਰ ਵਿਚ
ਛੋਹ ਵਿਚ
ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ
ਊਮਾਹ ਵਿਚ

ਨਾਨਕ ਪਿਆਰ —

ਨਾਮ

ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਰ ਪਲ, ਹਰ ਖਿਨ, ਦਿਨ-ਰਾਤ—ਅਰਥਾਤ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਣ ਅਥਵਾ ਆਤਮ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਦੈਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਹਾਂ ਇਉਂ ਪਿਆਰਦਾ ਹੈ —

ਖੇਲਿ ਖਿਲਾਇ ਲਾਡ ਲਾਡਾਵੈ ਸਦਾ ਸਦਾ ਅਨਦਾਈ ॥

ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਬਾਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ਜੈਸੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾਈ ॥   (ਪੰਨਾ-੧੨੧੩)

ਹਰਿ ਜੀ ਮਾਤਾ ਹਰਿ ਜੀ ਪਿਤਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ॥

ਹਰਿ ਜੀ ਮੇਰੀ ਸਾਰ ਕਰੇ ਹਮ ਹਰਿ ਕੇ ਬਾਲਕ ॥

ਸਹਜੇ ਸਹਜਿ ਖਿਲਾਇਦਾ ਨਹੀ ਕਰਦਾ ਆਲਕ ॥

ਅਉਗਣੁ ਕੌ ਨ ਚਿਤਾਰਦਾ ਗਲ ਸੇਤੀ ਲਾਇਕ ॥

ਮੁਹਿ ਮੰਗਾਂ ਸੋਈ ਦੇਵਦਾ ਹਰਿ ਪਿਤਾ ਸੁਖਦਾਇਕ ॥

ਗਿਆਨੁ ਰਾਸਿ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਸਉਪਿਓਨੁ ਇਸੁ ਸਉਦੇ ਲਾਇਕ ॥

ਸਾਝੀ ਗੁਰ ਨਾਲਿ ਬਹਾਲਿਆ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਇਕ ॥

ਮੈ ਨਾਲਹੁ ਕਦੇ ਨ ਵਿਛੁੜੈ ਹਰਿ ਪਿਤਾ ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਲਾਇਕ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੦੧-੧੧੦੨)

ਜਦ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸਾਨੂੰ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਅਸੀਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਸੌਂਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਲਾਹੀ ਵਡ ਖੇਲ ਤਮਾਸੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਸੁਰਤੀ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਗੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨਾਲ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਕਾਸ਼

ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਆਤਮ-ਰੰਗ-ਰਸ ਵਿਚ ਮਤਵਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ
ਉਸ ਨੂੰ ‘ਦੂਜੇ ਭਾਉ’ ਅਥਵਾ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੀ —

‘ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ’

ਅਜਿਹੇ ਭਗਤ, ਗੁਰਮੁਖ ਜਨ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਸਭੇ
ਬਹਕਤਾਂ ਤੇ ਬਖਪਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਲੇ
ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ —

ਹਰਿ ਹਰਿਜਨੁ ਦੁਇ ਏਕੁ ਹੈ ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ॥ (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਹਰਿ ਕਾ ਸੇਵਕ ਸੋ ਹਰਿ ਜੇਹਾ ॥

ਭੇਦ ਨ ਜਾਣਹੁ ਮਾਣਸ ਦੇਗਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੨੬)

ਇਹ ਉੱਚਮ-ਉੱਚੀ, ਸੂਚਮ-ਸੂਚੀ ਆਤਮਿਕ ਖੇਲ ਨਿਰਾਲੀ, ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਕਠਿਨ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਗਾਖੜੀ ਖੇਲ੍ਹ ਵੀ ਸੌਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ –

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਅਤੇ ਗੁਰ ਕੀ ਕਿਪਾ ਤੇ

ਪਕਰਿਓ ਗਦ ਕੌ ਰਾਜਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੬੧)

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇੱਕ ਹੈ।

ਇਸ ਏਕੈ ਤੋਂ ਹੀ ਦੂਜਾ-ਭਾਉ ਉਪਜਿਆ ਹੈ —

ਏਕਸੁ ਤੇ ਸਭੂ ਦੂਜਾ ਹੁਆ ॥

ਏਕੋ ਵਰਤੈ ਅਵਰੁ ਨ ਬੀਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੪੨)

ਇਸ ਲਈ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਨੂੰ ਸਮਝਣ-ਬੁੱਝਣ ਲਈ —

‘ਏਕੈ’ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ

ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਮੂਲ ਬਿਨਾ ਸਾਖਾ ਕਤ ਆਹੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੪੯)

ਇਸ ਲਈ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਨੂੰ —

ਜਾਣਣ

ਸਮਝਣ

ਲਈ —

ਮੁਢਲੇ ਮੂਲ —

‘ਏਕੈ’

ਨੂੰ ਅੰਤ ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ —

ਜਾਨਣਾ

ਬੁੱਝਣਾ

ਪਹਿਚਾਨਣਾਂ

ਜੂਰੀ ਹੈ — ਵਰਨਾ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ
ਸਕਦੇ !

ਇਹ ‘ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ‘ਦਾਤ’, ‘ਛੋਹ’, ‘ਬਖਸ਼ਿਸ਼’ ਅਤੇ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਹੈ। ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤ, ‘ਛੋਹ’ ਜਾਂ ‘ਖਮੀਰ’ ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਧਸੰਗਤ ਤੇ ਅਤੁੱਟ ਸਿਮਰਨ
ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ (Grace) ਦਾ ਫੁਲ ਹੈ। ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤ’ ਛਕਾਉਣ ਦੀ
ਮਰਯਾਦਾ ਏਸੇ ‘ਖਮੀਰ’ ਦੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਲਖਾਇਕ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਨਿਰੇ ਪੁਰੇ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਘੋਟਣ ਨਾਲ —

ਨਾ ‘ਏਕੈ’ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਅਤੇ

ਨਾ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗਿਆਨੁ ਨ ਗਲੀਈ ਢੂਢੀਐ

ਕਬਨਾ ਕਰੜਾ ਸਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੬੫)

ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ —

ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਗੀ

ਦੁਬਿਧਾ ਤਦੇ ਬਿਨਾਸੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੯੩)

ਸਮਾਪਤ

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਈਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ:-

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096